

УДК 338.24:343.9(477.5)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РІВЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

ЕЛІНА БОЙЧЕНКО,*кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк***ВЕРОНІКА ЯКИМАХА,***Донецький ліцей "Інтелект"*

У статті проаналізовано рівень регіональної злочинності. Визначено основні чинники, що впливають на рівень злочинності в Донецькій області. Показано, що збільшення безробіття та міграції населення призводить до соціальної напруженості в суспільстві, результатом чого є збільшення кількості злочинів.

Ключові слова: рівень регіональної злочинності, якість життя населення, рівень безробіття, працевлаштування та міграція населення.

Постановка проблеми. Проблема регіональної злочинності охоплює комплекс питань, обумовлених соціальними, політичними, економічними змінами, які відбуваються в усіх сферах життя українського соціуму. Негативні тенденції розвитку соціально-економічних процесів отримали стійкий характер та виразилися, передусім, у високому рівні безробіття; низькій ціні робочої сили; активізації трудової міграції, наслідками якої є концентрація людей у великих промислових містах (де рівень і якість життя вищі, а рівень безробіття значно менший) та знелюднення малих міст і сільських поселень; залежності економічної системи від тіньового бізнесу та інших негативних явищ, які, у свою чергу, стали причинами різкого загострення криміногенної ситуації як в Україні, так і в Донецькій області зокрема.

Важливість дослідження проблем впливу негативних тенденцій розвитку соціально-економічних процесів на рівень регіональної злочинності в Донецькому регіоні пояснюється тим, що криміногенна обстановка на його території протягом уже ряду років залишається дуже складною. Отже, обґрунтування впливу чинників, які провокують злочинну поведінку населення, є досить актуальним питанням та може сприяти формуванню науково обґрунтованої системи заходів із запобігання злочинності та має розглядатися як пріоритетне завдання підвищення безпеки населення. Це, у свою чергу, дозволить приймати рішення, які дійсно зможуть знизити рівень злочинності в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблемам соціально-економічного розвитку регіонів присвячено чимало досліджень провідних вітчизняних учених: С. Аксьонової [2], С. Вегери [1], В. Головенько, Ю. Клименко, Б. Крімер, І. Курило, Е. Лібанової [2], однак цього виявляється недостатньо для визначення впливу негативних тенденцій розвитку соціально-економічних процесів на рівень регіональної злочинності.

Метою дослідження є визначення впливу негативних тенденцій розвитку соціально-економічних процесів на рівень регіональної злочинності (на прикладі Донецької області).

Виклад основного матеріалу. Важливою проблемою соціального розвитку суспільства як для всієї України, так і для Донецької області зокрема є існуючий рівень злочинності населення. Кримінальна ситуація, що склалася в області, обумовлена впливом безлічі криміногенних факторів, пов'язаних із соціально-демографічною, економічною, соціально-психологічною, культурною та іншими сферами суспільного життя. Вплив цих факторів на злочинність - складний і неоднозначний процес. Разом із тим, їх аналіз необхідний, щоб виявити найбільш негативні тенденції, які активно продукують різні види злочинів.

У реальному житті на формування й перебіг кримінальної ситуації впливає цілий комплекс чинників. Серед них можна виділити такі: 1) економічні (інфляція і глибокий спад суспільного виробництва; падіння виробничої активності; девальвація ціннісних орієнтирів правомірної поведінки; зниження рівня зайнятості та збільшення безробіття); 2) соціальні (зниження рівня доходів та збільшення витрат населення, погіршення житлових умов, зниження якості освіти тощо).

Варто підкреслити, що останнім часом спостерігаються зниження купівельної спроможності основної частини населення й одночасно концентрація значних матеріальних коштів у руках порівняно невеликої групи людей. Зростаюча нерівність провокує не тільки напругу й соціальні конфлікти в суспільстві, але й серйозно перешкоджає економічному зростанню, що загострює криміногенну ситуацію як в окремих регіонах, так і в цілому в країні.

Аналіз статистичної звітності правопорушень дозволяє стверджувати, що період економічних реформ в Україні супроводжується значним зростанням по-

казників зареєстрованої злочинності. Так, у період 1990-1995 рр. (початок економічних реформ в Україні) відбувається збільшення кількості зареєстрованих злочинів майже на 73,58 %. У 1995 р. було скоєно 641,9 тис. злочинів, тоді як у 1990 р. цей показник дорівнював 369,8 тис. Отже, у злочинну діяльність залучалися нові верстви населення. Збільшення рівня злочинності супроводжувалося збільшенням суспільної небезпеки. Також цей період характеризується виникненням та поширенням організованої злочинності [4].

Період 1995 - 2000 рр. можна охарактеризувати як переломний (з точки зору правопорушень) етап у

розвитку суспільства. Важливим досягненням цього періоду є зниження показників зареєстрованої злочинності до 567,8 тис. злочинів (майже на 12 %). В основному це відбулося за рахунок зменшення хуліганства, пограбувань, вимагання та навмисних тяжких тілесних ушкоджень [4]. Однак слід звернути увагу на те, що досить велика кількість злочинів залишалася прихованою від обліку.

Починаючи з 2008 р. (початок світової економічної кризи), відбулося стрімке зростання цього негативного для суспільства явища. Так, у 2008 р. на Донеччині було зареєстровано 390,2 тис. злочинів, а у 2010 р. цей показник збільшився майже на 30 % і становив 505,4 тис. злочинів (див. рис. 1) [5].

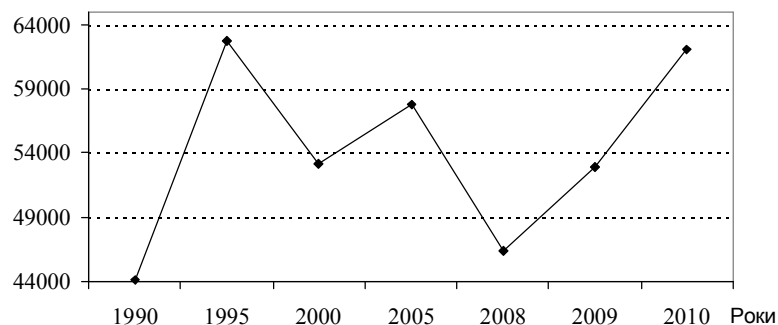

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих злочинів у Донецькій області в 1990-2010 рр.

Як бачимо з рисунка, за досліджуваний період кількість зареєстрованих злочинів має тенденцію до збільшення. Так, у 2010 р. відбулося їх збільшення майже на 18 тис. (40,56 %) порівняно з 1990 р. Видно також, що пік злочинності припадає на 1995 та 2010 рр.

Одним із основних чинників, що впливає на рівень злочинності, є безробіття. Отже, актуальним є питання про обсяги сучасного безробіття й тенденції його зміни в Донецькій області (рис. 2) [3].

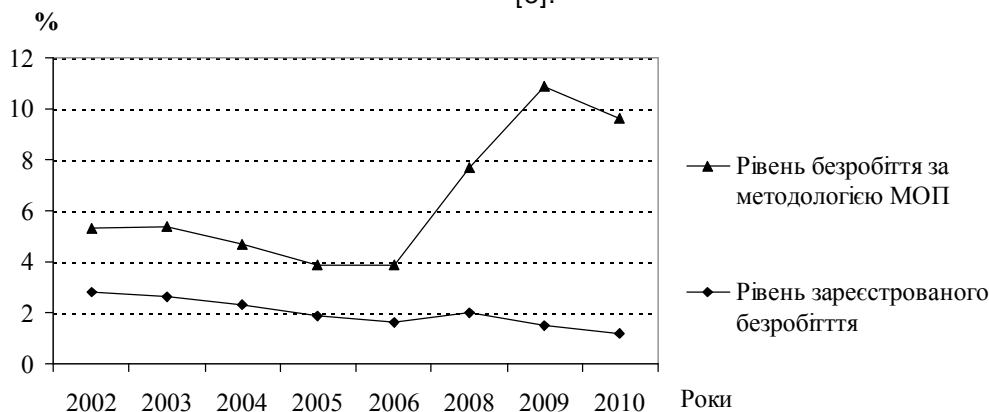

Рис. 2. Динаміка рівня безробіття в Донецькій області у 2002-2006 рр. (у середньому за рік).

За даними Державного комітету статистики в Донецькій області, станом на 1 січня 2011 р. загальна чисельність безробітних у країні, визначена за методологією МОП, складає 182,9 тис. осіб, рівень безробіття (за методологією МОП) - 8,4 %, рівень зареєстрованого безробіття - 1,2 %. Слід зазначити, що рівень зареєстрованого безробіття не відображає дійсного стану справ на ринку праці регіону. Достовірнішими є дані, одержані з використанням методології МОП. Згідно зі статистичними даними, чисельність та рівень безробіття значно перевищують офіційні дані.

Реальність працевлаштування населення і, як наслідок, отримання доходу, багато в чому залежить від стану регіональних ринків праці. Сьогодні при

розгляді питань зайнятості першочергова увага приділяється можливості мати оплачувану роботу. Це стає для населення основним питанням, від якого залежить добробут, а часто й виживання сімей. Таким чином, зростання безробіття за останні роки в Донецькій області відразу ж вплинуло на криміногенну ситуацію (табл. 1) [3].

Скрутне матеріальне становище населення веде до збільшення пропозиції робочої сили, що обумовлює розширення контингенту економічно активного населення (за рахунок виходу на ринок праці пенсіонерів, учнів, студентів тощо); до орієнтації населення на зростання тривалості робочого дня (переважно за рахунок збільшення масштабів вторинної

Таблиця 1. - Динаміка змін зареєстрованих злочинів та чисельності безробітних у Донецькій області у 2008-2010 рр.

Показник	2008	2009	2010	Абсолютне відхилення (+, -)		Відносна відхилення, %
				2009-2008	2010-2009	2010-2008
Кількість зареєстрованих злочинів, тис.	46,357	52,867	62,069	6,51	9,20	33,89
Чисельність безробітних у віці 15-70 років (за методологією МОП), тис. осіб	128,5	205,6	182,9	77,10	-22,70	42,33

зайнятості); стрімкого розвитку неформального сектора ринку праці. Так, перехід до платної вищої освіти та підвищення оплати соціальних послуг призводить до того, що студенти й школярі теж прагнуть знайти роботу. Результати аналізу свідчать, що спостерігається тенденція зростання зайнятих еко-

номічною діяльністю у віці 15-19 та 50-59 років, що, у свою чергу, збільшує чисельність економічно активного населення області.

Аналіз економічної активності населення за віковими групами в Донецькій області наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. - Динаміка економічної активності, зайнятості та безробіття за віковими групами в Донецькій області у 2010 р. [3]

Вікова група	Рівень економічної активності населення, % до кількості обстеженого населення відповідної вікової групи	Рівень зайнятості населення, % до кількості обстеженого населення відповідної вікової групи	Рівень безробіття населення, % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи
Усього у віці 15-70 років	63,7	58,3	8,4
15-24 роки	46,9	37,4	20,2
25-29 років	83,3	73,4	11,9
30-34 роки	85,7	80,4	6,2
35-39 років	87,4	81,8	6,5
40-49 років	84,8	79,6	6,1
50-59 років	61,4	58,1	5,3
60-70 років	15,7	15,7	-

Аналіз безробіття за віковими групами населення свідчить про те, що найгостріше ця проблема постає перед молоддю, яка, порівняно з іншими віковими групами, є найменш конкурентоспроможною на ринку праці. Найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді віком 15-24 роки, а найнижчий - серед осіб пенсійного віку.

Особливу стурбованість викликає положення молодих людей на ринку праці, у тому числі тих, хто шукає перше місце роботи. На осіб цієї вікової групи покладається подвійне і навіть потрійне навантаження, пов'язане з набуттям освіти, професійної кваліфікації, а також (що стосується жінок) із виконанням їх репродуктивної функції.

Специфіка молодіжного ринку праці полягає в тому, що відсутність будь-якого досвіду роботи, недостатній рівень професіоналізму та слабкі можливості реалізації на практиці одержаних у вищих і середніх професійних закладах знань, надання переваги при працевлаштуванні більш досвідченим та кваліфікованим працівникам знижують шанси працевлаштування молодих після закінчення навчання. Це робить молодь менш конкурентоспроможною.

Також на ситуацію впливає відмова від централізованого розподілу випускників вищих і середніх спеціальних закладів освіти. Молодь вимушена працевлаштовуватися самостійно. Крім того, значна кількість роботодавців надають перевагу спеціалістам, які мають стаж практичної роботи.

Негативним явищем сучасного ринку праці є вимушена неповна зайнятість, яка негативно впли-

ває на доходи та моральний стан населення, а також спонукає шукати нове робоче місце з повною зайнятістю. Основними причинами вимушеної неповної зайнятості населення є неможливість знайти роботу з повним робочим днем (тижнем) та переведення на такий режим роботи за ініціативою адміністрації. Так, унаслідок переходу за ініціативою адміністрації в режимі неповного робочого дня (тижня) працювало 27,6 % загальної чисельності тих, хто працює на умовах повного робочого дня (тижня).

У свою чергу, аналіз складу засуджених у Донецькій області (рис. 3, рис. 4), доводить, що більше половини з них становить молодь [3].

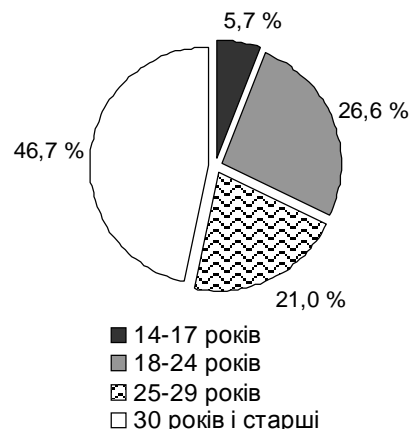

Рис. 3. Структура засуджених за віком у Донецькій області у 2010 р.

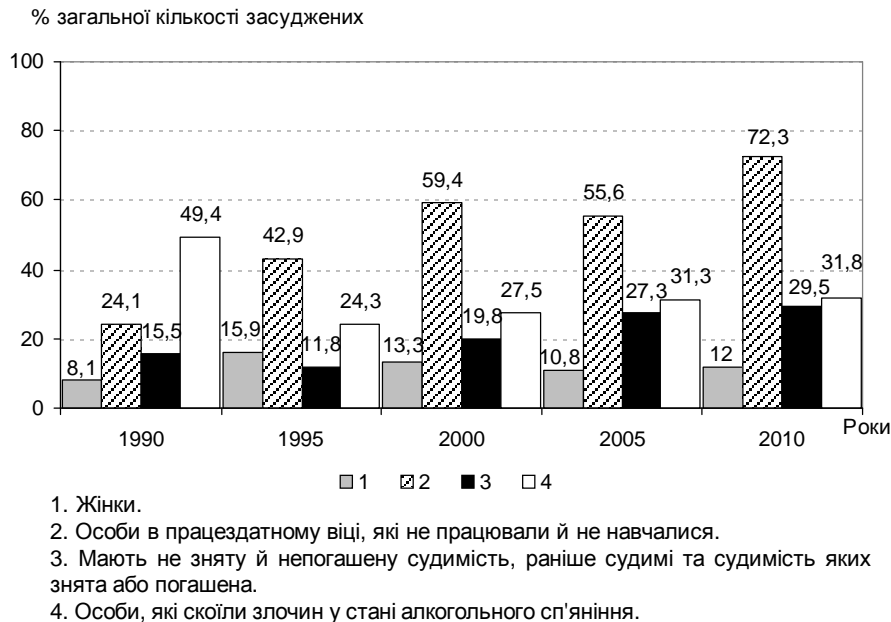

Рис. 4. Динаміка складу засуджених у Донецькій області в 1990-2010 рр.

Таким чином, за результатами аналізу можна стверджувати, що основна частина злочинців - це особи в працездатному віці, які ніде не працювали й не навчалися - 72,3 %, кожний третій скоїв злочин у стані алкогольного сп'яніння.

Аналіз споживання алкогольних напоїв у Донецькій області наведено в таблиці 3 [3].

Таблиця 3. - Динаміка споживання алкогольних напоїв у Донецькій області у 2008-2010 рр.

Напій, млн грн	2008	2009	2010	Абсолютне відхилення (+,-)		Відносне відхилення, %
				2009-2008	2010-2009	2010-2008
Лікєро-горілчані	617,5	626,4	787,2	8,90	160,80	27,48
Вино	435,6	404,3	464,3	-31,30	60,0	6,59
Пиво	719,6	990,6	1032,2	271,0	41,60	43,41
Разом	1772,7	2021,3	2283,7	248,60	262,40	28,83

Отже, за результатами аналізу встановлено, що в області існує негативна тенденція збільшення обсягів споживання алкогольних напоїв. Особливо це стосується споживання міцних алкогольних напоїв, що є найбільш згубними для здоров'я населення та призводять до негативних соціально-економічних наслідків.

Розповсюдження наркоманії в Донецькій області залишається поряд з алкоголізмом однією з важливих і найбільш гострих проблем. Якщо врахувати те, що офіційна статистика не дає реальної картини споживання населенням наркотичних засобів, то масштаби цієї проблеми в регіоні не визначені. Споживання наркотиків веде не тільки до фізичної й соціальної деградації особи, але й має вкрай негативні наслідки для суспільства. Серед них: підвищення рівня злочинності, збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів; розповсюдження широкого спектра супутніх захворювань (гепатит, туберкульоз, ВІЛ, СНІД, що потребує від держави збільшення витрат на профілактику та лікування цих захворювань).

Зниження рівня життя основної частини населення породжує боротьбу за ресурси, фінанси, доступ до ключових постів управління економікою, стає поживним ґрунтом зростання корумпованості і криміналізації суспільства [6].

Збільшення чисельності вимушених мігрантів також забезпечує зростання злочинності в регіоні. Ученими доведений зв'язок між вимушеною міграцією та підвищенням кримінальної активності населення [6]. Це пов'язано не тільки з тим, що мігранти через своє становище можуть частіше потрапляти в криміногенну ситуацію, але й із тією обставиною, що вони погіршують соціальні умови життя корінного населення, викликаючи його незадоволеність, що часто сприяє виникненню конфліктних ситуацій.

Аналіз структури міграції в Донецькій області свідчить, що за досліджуваний період відбулися зміни в інтенсивності й напрямі міграційних потоків. Так, міграційними потоками в Донецькій області у 2010 р. було охоплено 117,5 тис. осіб; інтенсивність міграційної активності населення склала 23,8 переміщень на кожну тисячу мешканців області при середній в Україні - 22,5. Слід також відзначити, що відбувся перерозподіл між міграційними потоками: скоротилася частка міждержавної та міжрегіональної міграції у загальному міграційному русі на 5,98 % і 10,26 % відповідно; збільшилися внутрішньорегіональні міграційні потоки до 71,63 % [3].

На території Донецької області продовжуються урбанізаційні процеси - концентрація мешканців у великих містах, що призводить до збільшення щільності населення, загострення проблем безро-

біття, погіршення житлових умов, навантаження на соціальну інфраструктуру. Особливістю Донецької області є те, що значна частина населення (90 % загальної чисельності) мешкає у великих містах, таких як Донецьк, Артемівськ, Горлівка, Єнакієве, Краматорськ, Макіївка, Маріуполь, Слов'янськ, Харцизьк (міста, де чисельність мешканців складає понад 100 тис. осіб) [7].

Наслідками такої ситуації є збільшення рівня соціальної напруженості й конфліктності населення, що провокує зростання рівня злочинності не тільки серед мігрантів, але й корінного населення.

Висновки

Негативні явища в економіці як України, так і Донецької області відіграли вирішальну роль у виникненні деформацій соціальної сфери, багато з яких мають виражене криміногенне значення. За відсутності послідовної соціальної орієнтованості реформ відбулося збільшення чисельності безробітних, спостерігається падіння життєвого рівня, різка соціально небезпечна диференціація населення за доходами та ін.

Результати аналізу статистичної інформації дозволяють зробити висновок про те, що злочинність у Донецькій області набула поширення, характерною рисою останнього десятиліття є постійне зростання рівня злочинності. Дослідження злочинності у взаємозв'язку із соціальним середовищем, економічними та соціальними чинниками дає змогу стверджувати, що в умовах економічної кризи, нерівномірності суспільного розвитку, різкого спаду рівня життя та інших негативних явищ збільшується чисельність осіб, які схильні до скоєння злочинів.

Криміногенна ситуація, що склалася в Донець-

кій області, обумовлена негативним впливом безлічі факторів, які пов'язані із соціально-демографічною, економічною, культурною та іншими сферами соціуму. Механізм впливу цих факторів на злочинність складний і неоднозначний. Разом із тим, дослідження впливу цих факторів на відтворення соціального життя необхідне для того, щоб виявити найбільш негативні процеси, які активно продукують різні види злочинів.

Успішна боротьба зі злочинністю передбачає глибоке вивчення злочинів різних категорій із розкриттям їх рівня, структури, динаміки, причин та умов скоєння, а також розробку на цій основі системи ефективних заходів профілактики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вегера С. А. Трансформація економіки України та її соціальні наслідки / С. А. Вегера // Економічний часопис - XXI. - 2011. - № 2. - С. 16-19.
2. Молодь та молодіжна політика в Україні : соціально-демографічні аспекти / [Е. Лібанова, С. Аксьонова, В. Головенько та ін.]. - К. : [б. в.], 2010. - 247 с.
3. Статистичний щорічник Донецької області за 2010 рік / Держкомстат України ; Головне упр. статистики у Донецькій області. - Донецьк, 2011. - 502 с.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України. - К., 2003. - 664 с.
5. Державна служба статистики України // Правопорушення [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Калабеков И. Г. Российские реформы в цифрах и фактах / И. Г. Калабеков. - М. : РУСАКИ, 2010. - 498 с.
7. Головне управління статистики в Донецькій області [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.donetskstat.gov.ua/statinform/chisl_ruh1.php?dn=0412.

Е. Boychenko, V. Yakimakha

INFLUENCE OF SOCIOECONOMIC PROCESSES ON THE LEVEL OF REGIONAL CRIMINALITY (ON THE EXAMPLE OF THE DONETSK AREA)

The level of regional criminality has been analyzed. The Basic factors which influence on the level of criminality in the Donetsk area have been defined. It has been proved that the increase of unemployment and migration of population leads to social tension in society and causes the growth of crimes.

Key words: level of regional criminality, quality of population life, unemployment rate, employment assistance, migration of population.

© Е. Бойченко, В. Якімаха

Надійшла до редакції 27.04.2012